

סייגים

הנחש פתח ואמר: ואף כי אמר אלהים לא תאכלו מכל עץ הגן" (בראשית, ג', א). והאישה השיבה: "מפרי עץ הגן נאכל. ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו..." (שם, שם, ב-ג). שניהם הוסיפו על הצו המקורי: הנחש הוסיף וסיפח לאיסור את כל עצי הגן; ואילו האישה הוסיפה איסור נגיעה בעץ האסור.

יש סייג ותוספת שהם מ'בית מדרשו' של הנחש, זה המפתח הקדמוני, ההופך איסור פרטי לכללי וקובע: הכול אסור; ואיסור כללי, אי אפשר לעמוד בו; והרי זה כמין סייג שגורר 'היתר' כללי. ואילו הסייג שמשמיעה האישה אכן היה אמור להיות סייג שומר לאיסור עצמו: מתוך שלא יגעו בעץ, גם לא יגיעו לידי אכילה מפריו. ולו הבחינה היטב בין האיסור המקורי למה שאינו אלא סייג, אפשר ולא הייתה נכשלת ומכשילה. אך מי שהוא מוסיף, וסבור לתומו שכחומר זה כן חומר זה, אף הוא סופו נכשל. זהו שאמר חזקיה: "מנין שכל המוסיף גורע, שנאמר: 'אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו'" וסנהדרין, סט, ע"א).

אכן קלקלה זו נזקפת לחובתו של אדם הראשון, הוא שהוסיף על הצו והשמיע באוזני חוה, כי לא רק אכילה אסורה אלא אף נגיעה. אך הסייג עצמו אפשרי ורצוי. שכך למדו ולימדו באבות דרבינו (נוע נפרק א'):

"ועשו סייג לתורה - ועשה סייג לדברך, כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו, ואדם הראשון עשה סייג לדבריו, תורה עשתה סייג לדבריה... איזהו סייג שעשה אדם הראשון לדבריו? הרי הוא אומר: 'ויצו ה' אלהים על האדם לאמר... ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו...' לא רצה אדם הראשון לומר לחוה כדרך שאמר לו הקב"ה, אלא כך אמר לה: 'ומפרי העץ.. ולא תגעו בו פן תמתון'."

כוונתו - רצויה הייתה; אף הסייג שבחר בו - במקומו; וזה אב טיפוס לסייג רצוי. כישלוננו הוא בכך שלא לימד את האישה לדעת שהנגיעה אינה מעצם האיסור אלא רק סייג לו. [בב"ר יט, ג] מבקר רבי חייא את אדם הראשון, וממליץ עליו הכתוב במשלי י', ו: "אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת" - "שלא תעשה את הגדר יותר מן העיקר, שלא ייפול ויקצץ בנטיעות". היינו: כשהגדר גבוהה מן הנטיעה שאותה אמורה לשמור, פעמים שהיא, הגדר, נופלת, והיא עצמה שוברת הנטיעה. ברם, היכן מצא שהגדר הייתה יותר מן העיקר, ודי שהשווה אדם הראשון גדר לעיקר].

* * *

ואולי גם דרך נוספת הייתה לו לאדם. המתבונן יראה, כי בשתיים נצטווה האדם (בראשית, ב', טז-יז):

"ויצו ה' אלהים על האדם לאמר: מכל עץ הגן אכל תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו..."

הרי כאן ציווי חיובי או, למצער, הרשאה - "מכל עץ הגן אכל תאכל", כל-לרבות עץ החיים שבתוך הגן. (אם מצווה או היתר כאן, נתווכחו קדמונים. רס"ג תרגם: "ג'איז אן תאכל", היינו: מותר לך שתאכל, וכן עולה מדברי רב"ע; וכן במדרש הגדול: "היתר לו להתעסק באכילת כל עץ

הוצאת תבונות מכללת הרצוג

הגן". לעומתם הרד"ק: "המצווה על לא תאכל ממנו **או על שניהם**, כי מצווה היא להחיות האדם את עצמו במותר לו... והנה לא מנעהו מעץ החיים שהיה גם כן בתוך הגן, אלא ציווהו לאכול, כי הוא מכלל מכל עץ הגן אכל תאכל". וכן רבנו בחיי: "על דרך הפשט הוזהר האדם בכאן בשתי מצוות: ...מצוות עשה מכל עץ הגן אכל תאכל ומצוות לא תעשה...". ברם, לגבי עץ החיים ראה דרך אחרת בחזקוני].

לו היה האדם מתאמץ לעסוק במצווה עליו בחיוב, וליהנות כרצון הבורא, כי אז אכל ונהנה וחי לעולם.

מגדים ד (תשרי תשמ"ח)

90